

Kuminetz Géza

EGY TOMISTA JOG- ÉS ÁLLAMBÖLCSSELET VÁZLATA
I.

BIBLIOTHECA
INSTITUTI POSTGRADUALIS IURIS CANONICI
Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae

II. MANUALIA
7/1

Moderatur
PETRUS CARD. ERDŐ

KUMINETZ GÉZA

Egy tomista
jog- és állambölcselet
vázlata
I.

SZENT ISTVÁN TÁRSULAT
AZ APOSTOLI SZENTSZÉK KÖNYVKIADÓJA
BUDAPEST 2013

A kötet a TÁMOP-4.2.2/B-10/1-2010-2014. számú
„Tehetségtámogatás a Pázmány Péter Katolikus Egyetem kilenc tudományágában”
tárgyú projekt keretében, az Európai Unió támogatásával jelent meg

A szöveget gondozta
Dr. Ujházi Lóránd

© Kuminetz Géza, 2013

ISSN 1589-1615
ISBN 978 963 277 465 7

Szent István Társulat
1053 Budapest, Veres Pálné utca 24.
www.szit.katolikus.hu
Felelős kiadó: Dr. Rózsa Huba alelnök
Felelős kiadóvezető: Farkas Olivér igazgató
Készült a budapesti Pauker Nyomdában
Felelős vezető: Vértes Gábor ügyvezető igazgató

TARTALOM

AJÁNLÁS	17
ELŐSZÓ	19
I. A JOGREND MEGALAPOZÁSA ÉS A VELE KAPCSOLATOS VILÁGNÉZETI PROBLÉMÁK	23
Előzetes megjegyzések	23
1. VILÁGNÉZET, BÖLCSELET, KERESZTÉNY VILÁGNÉZET, KERESZTÉNY BÖLCSELET, TOMISTA BÖLCSELET ÉS A JOGBÖLCSELET	25
1.1. Bevezetés	25
1.2. Horváth Sándor O.P. személye és szellemi hagyatéka	26
1.2.1. Mit és kit látott Horváth Sándor Szent Tamásban?	27
1.3. Világnézetek, vallások – bölcselet és teológia	28
1.3.1. Bölcselet – keresztény bölcselet	30
1.3.2. A skolasztikus bölcselet általában	34
1.3.3. Horváth Sándor és a tomista bölcselet	38
1.4. A tomista világszemlélet kihatása a jog- és államfelfogásra	44
1.4.1. A keresztény világnézet és a jogrend kapcsolata általában	44
1.4.2. A tomista filozófia és a jogrend kapcsolata sajátosan	47
1.4.3. Horváth Sándor O.P. természetjog elméletének kidolgozásmódja	50
1.5. Befejezés	53
2. MEGFONTOLÁSOK A POGÁNYSÁGRÓL KATOLIKUS SZEMMEL	57
2.1. Bevezetés	57
2.2. Az emberi és világtörténelem folyamatai: a történelmi tragikum és azok értékelése	58
2.3. A vallás fogalma általában	65
2.3.1. A vallások eredete és az istenhit forrása	66
2.4. A vallás fogalma a keresztény világnézetben	67
2.5. Pogányság a kereszténység előtt, alatt és után	69
2.6. A keresztény válasz	77
2.7. Befejezés	78

3. AZ EMBERI MÉLTÓSÁG, MINT JOGALANYISÁGUNK ALAPJA ÉS BETELJESEDÉSE – KATOLIKUS SZEMMEL	81
3.1. Bevezetés	81
3.2. Az emberi méltóság mivolta és rendeltetése	83
3.2.1. Az emberi élet alapstruktúrája és működése	84
3.2.2. Az ember világnézet alkotására és annak szolgálatára teremtett lény	85
3.2.3. A világnézet teljessége a vallás	89
3.2.3.1. A vallás fogalma a katolikus keresztény világnézetben	89
3.3. A vallásszabadság, mint az emberi méltóság lényegi és kiemelkedő kifejeződése	91
3.3.1. A katolikus egyház tanítása a vallásszabadságról és annak jogáról	93
3.4. A katolikus hit, mint az emberi méltóság beteljesedése	97
3.5. Befejezés	100
4. BÖLCSELETI MEGFONTOLÁSOK AZ EMBER RENDELTTETÉSÉRŐL, VAGYIS VÉGSŐ CÉLJÁRÓL	104
4.1. Bevezetés	104
4.2. Az emberi élet és értelme (célja)	105
4.3. Befejezés	112
5. A SZABAD AKARAT A TOMISTA BÖLCSELET TÜKRÉBEN	114
5.1. Bevezetés	114
5.2. A szabad akarat mibenléte, bizonyítékai és következményei	117
5.2.1. A szabad akarat fogalma	117
5.2.2. Érvek a szabad akarat ellen és mellett	128
5.2.2.1. A szabad akarat elleni érvek	129
5.2.2.2. A szabad akarat melletti érvek	129
5.3. A szabad akarat következményei	130
5.3. A szabad akarat működését befolyásoló, illetve megszüntető tényezők	132
5.4. A cselekvés erkölcsi beszámíthatósága és a szabad cselekvés erkölcsi garanciái	136
5.4.1. A szándékosság teljes: cselekedetek, mulasztások és következmények	136
5.4.2. Nem teljes a szándékosság	137
5.4.2.1. A tudatlanság (ignorantia)	137
5.4.2.2. A rendezetlen vágyak (szenvedély, testi kívánság, érzelmi felindulások, kedélyindulatok) és a szabad akarat viszonya	138
5.4.2.3. A félelem (metus)	140
5.4.2.4. Az erőszak (violencia, coactio)	141
5.4.3. A szabad akaratot érő állandó jellegű behatások	141
5.5. A cselekvés jogi beszámíthatósága és a szabad cselekvés jogi garanciái	143
5.6. Befejezés	150

6. A LELKIISMERET MIVOLTA ÉS RENDELTETÉSE	
KATOLIKUS SZEMMEL	152
6.1. Bevezetés	152
6.2. A lelkiismeret fogalma	155
6.3. A lelkiismeret adottságának készsége fejlesztése	167
6.4. A lelkiismeret szavának követése, avagy a lelkiismeret működése	170
6.5. A lelkiismereti kétely és feloldása	173
6.6. A lelkiismeret és a jogrend szabályainak kapcsolata	177
6.7. Az illemszabályok és a lelkiismeret	184
6.8. A lelkiismereti szabadság problémája	184
6.9. Befejezés	188
7. A KULTURÁLT EMBERI VISELKEDÉS, AVAGY	
A HÁROM NORMATÍV REND (ERKÖLCS, JOG ÉS ILLEM)	
EGYSÉGE ÉS EGYSÉGES ÉRVÉNYESÍTÉSE	192
7.1. Bevezetés	192
7.2. Az emberi viselkedésről általában	193
7.2.1. A konkrét magatartást és viselkedést alakító tényezők	195
7.3. Az illendőség és az illedelmesség erényének nevelése	203
7.4. Illem, etikett és protokoll általában	205
7.5. A három normatív rend és kapcsolatuk: illem, jog és etika	206
7.6. Az illemszabályok és a lelkiismeret	208
7.7. Befejezés	208
8. AZ EMBERRE ÉRÉS LÉPCSŐFOKAI: AZ ERÉNYEK ÉS HŐSIES	
GYAKORLÁSUK	209
8.1. Bevezetés	209
8.2. A katolikusok világnézete magáról az emberről	209
8.3. A teológiai és az erkölcsi erények, különösen a sarkalatos erények közti kapcsolat	216
8.3.1. Az erények és felosztásuk Noszlopi László szerint	226
8.3.1.1. Az erények osztályozása	227
8.4. Az emberi tökéletesség, mint az erények hősies gyakorlása	231
8.5. Befejezés	234
9. A BŰNBÁNATTARTÁS JOGI, VALLÁSBÖLCSELETI	
ÉS LÉLEKTANI SZEMPONTJAI	238
9.1. Bevezetés	
9.2. Jogbölcseleti megfontolások a bűnről, büntetésről, jóvátételről, megbocsátásról	239
9.3. Vallásbölcseleti megfontolások a bűnről és bűnbánatról	241
9.3.1. Igazolható-e a penitenciatartás bölcseleti alapon?	242

9.3.2. A penitenciatartás és a jellem	243
9.3.3. A különböző penitenciatartási módok és a jellem kapcsolata	244
9.4. Pszichológiai megfontolások a bűnről, büntudatról és bűnbánatról	248
9.5. Befejezés	253
10. A BŰNBOCSÁNAT ÉS ENGESZTELÉS BÖLCSELETI ALAPJAI	
HORVÁTH SÁNDOR O.P. MUNKÁSSÁGA TÜKRÉBEN	254
10.1. Bevezetés	254
10.2. A bűn valósága	255
10.3. A megbomlott rend	257
10.4. A megbomlott rend helyreállítása	259
10.5. Befejezés	264
11. AZ EMBERI CSELEKDET BŰNÖSSÉGÉNEK ERKÖLCSI	
BESZÁMÍTÁSA	266
11.1. Bevezetés	266
11.2. A bűn fogalma	268
11.2.1. A bűn fajtái	270
11.2.1.1. Az eredeti és a személyes bűn (peccatum originale et personale)	271
11.2.1.2. A külső és belső bűnök (peccata externa et interna)	272
11.2.1.3. Aktuális és habituális bűnök (peccata actualia et habitualia)	274
11.2.1.4. Az ún. anyagi és az ún. formai bűn (peccatum materiale et formale)	275
11.2.1.5. A saját magunk által elkövetett és az ún. idegen bűnök (peccata propria et aliena)	276
11.2.1.6. A súlyos (halálos) és bocsánatos bűnök (peccata gravia [mortalia] et venialia)	276
11.2.1.6.1. A cselekvés erkölcsi beszámíthatósága és a szabad cselekvés erkölcsi garanciái	282
11.2.1.6.1.1. A szándékosság teljes: cselekedetek, mulasztások és következmények	283
11.2.1.6.1.2. Nem teljes a szándékosság	284
11.2.1.6.1.2.1. A tudatlanság (ignorantia)	284
11.2.1.6.1.3. A rendezetlen vágyak (szenvedély, testi kívánság, érzelmi felindulások, kedélyindulatok) és a szabad akarat viszonya	285
11.2.1.6.1.4. A félelem (metus, timor)	286
11.2.1.6.1.5. Az erőszak (violentia, coactio)	288
11.2.1.6.1.6. A szabad akaratot érő állandó jellegű behatások	288
11.2.1.7 A bűnök nemek és szám szerinti megkülönböztetése (distinctio specifica et numerica peccatorum)	289
11.2.1.7.1. A bűnök nem (faj) szerinti megkülönböztetése	289
11.2.1.7.2. A bűnök szám szerinti megkülönböztetése	291

11.2.1.8. Az ún. főbűnök (vétkek), vagyis a bűnös hajlamok és készségek	293
11.2.2. A bűnök okai	297
11.2.2.1. A bűn létesítő oka	297
11.2.2.2. A bűn előmozdító okai	298
11.2.2.3. A kísértés	298
11.2.2.4. A bűnalkalom és a bűnveszély problémája	299
11.3. Befejezés	300
12. MEGFONTOLÁSOK A BÜNTETÉSEKRŐL, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A HALÁLBÜNTETÉSRE – KATOLIKUS SZEMMEL	303
12.1. Bevezetés	303
12.2. A büntetésekről általában	306
12.2.1. Néhány előzetes erkölcsbölcseleti megjegyzés	306
12.2.1.1. A bűn és a bűnösség fogalma	308
12.2.1.1.1. A bűn és bűnösség vallási fogalma	308
12.2.1.1.2. A bűn és bűnösség erkölcsi fogalma	309
12.2.1.1.3. A bűn és bűnösség jogi fogalma	309
12.2.2. További megfontolások a bűnről, büntetésről, jóvátételről, megbocsátásról	311
12.2.3. A büntetések alapeszméi	312
12.2.4. A főbb büntetéselméletek	314
12.3. A halálbüntetésről sajátosan	321
12.3.1. A halálbüntetés történetének rövid bemutatása	322
12.3.2. Érvek a halálbüntetés mellett és ellen	324
12.3.2.1. Érvek a halálbüntetés mellett	324
12.3.2.2. Érvek a halálbüntetés ellen	327
12.3.2.3. A halálbüntetés jövője	331
12.4. Befejezés	333
13. MEGFONTOLÁSOK A TEKINTÉLYRŐL, MINT A HATALOM FORRÁSÁRÓL	337
13.1. Bevezetés	337
13.2. A tekintély és a hatalom eredete	339
13.3. A tekintély és a hatalom mivolta	341
13.4. A tekintély és a hatalom megnyilatkozási formái	344
13.4.1. A tudás, a szentség és a kormányzás, mint tekintély és hatalomforrás	345
13.4.2. A tekintély és a hatalom különböző alanyai	346
13.5. A katolikus egyház hozzájárulása a tekintély és a hatalom mibenlétének és rendeltetésének tisztázásához	351
13.6. Befejezés	354

II. A JOGREND ALKOTÁSÁNAK ÉS ÉRVÉNYESÍTÉSÉNEK FELELŐSEI	356
Előzetes megjegyzések	356
14. AZ ÉLETPÁLYÁK ÉS RANGSORUK – KATOLIKUS SZEMMEL	358
14.1. Bevezetés	358
14.2. Az ember rendeltetése, hogy személyisége jellemes legyen	359
14.3. A hivatás szeretete általában	364
14.4. A hivatások rangsora	367
14.5. Befejezés	368
15. A PEDAGÓGIA ÉS A PSZICHOLÓGIA BÖLCSELETI ALAPJAI, VALAMINT A TANÍTÓI ÉS NEVELŐI ÉLETHIVATÁS	369
15.1. Bevezetés	369
15.2. Pauler Ákos pedagógiai eszméi	369
15.2.1. Bevezetés	369
15.2.2. Pauler pedagógiai eszméi	371
15.2.2.1. Pedagógiai témájú művei	371
15.2.2.2. Pauler pedagógiai koncepciója	372
15.2.3. Értékelés	383
15.3. a pedagógus hivatás: az emberi személy szolgálata az időtálló értékek által	389
15.3.1. A nevelés és a neveléstudomány	389
15.3.2. Egy rövid pedagógiatörténet	399
15.3.3. A katolikus nevelés problémája	399
15.3.4. A katolikus pedagógia és pedagógus értéke	402
15.3.5. Befejezés	406
15.4. A pszichológia a pedagógia – és a jogrend – szolgálatában	407
15.4.1. Bevezetés	407
15.4.2. A világnézetek lélektana című munka eredetisége és újdonsága	413
15.4.2.1. A kötet szerkezete	413
15.4.2.2. A kötet időtálló megállapításai	414
15.4.3. Értékelés	431
15.4.4. Befejezés	433
16. A PAPI, LELKIPÁSZTORI HIVATÁS MIVOLTA ÉS RENDELTELTÉSE	434
16.1. Bevezetés	434
16.2. A papi eszmény, vagyis az egyházi pálya	437
16.2.1. Krisztus, az örök Főpap	438
16.2.2. Krisztus papjai az Egyház szolgálattelvői	443
16.3. A lelkipásztor személyiségjegyei és sajátos pásztori feladatai	447
16.3.1. A papi hivatás fogalma és tartalmi jegyei	447
16.3.2. A papi hivatás fontossága, haszna és szükségessége	454
16.3.3. A hivatás tulajdonképpeni előfeltételei	456

16.3.3.1. Az általános lelkipásztori tulajdonságok vagy erények	457
16.3.3.2. A sajátos értelemben vett lelkipásztori tulajdonságok vagy erények	463
16.4. Befejezés	467
17. MEGFONTOLÁSOK AZ ÁLLAMFÉRFIÚI HIVATÁSRÓL – KATOLIKUS SZEMMEL	470
17.1. Bevezetés	470
17.2. A hivatásról és hivatásokról általában	472
17.3. Az államférfiúi hivatásról sajátosan	473
17.3.1. Milyenek mutatja a hétköznapi tapasztalat a politikusokat, az államférfiakat?	473
17.3.2. Milyenek kell lennie egy államférfinak?	476
17.3.3. Az egyes politikai világnézetek	480
17.3.4. Az államférfi, mint nemzetnevelő	486
17.3.4.1. A nevelés céljáról általában	486
17.3.4.2. A nemzetnevelő ismérvei	487
17.4. Amit Krisztus és a kereszténység megfontolásra ajánl az államférfiaknak	489
17.4.1. Amit Krisztusnak és a keresztény világnak köszönhetünk	490
17.4.2. Amit Krisztus ígér annak az államférfinak, aki Őt királyának tekinti	493
17.4.2.1. Krisztus az elvilágiasodás ellenszere	493
17.4.2.2. Krisztus a hatalmi visszaélések orvossága	493
17.4.2.3. Krisztus a természetes és természetfeletti világ egységének jelképe	494
17.5. Befejezés	495
18. A POLGÁR, ILLETVE SAJÁTOSAN A KATOLIKUS EMBER RÉSZVÉTELE A KÖZÉLETBEN	500
18.1. Bevezetés	500
18.2. Horváth Sándor társadalombölcseleti munkássága	502
18.3. A hívő ember részvétele a közéletben	503
18.3.1. A katolikus hazafiság fogalma	504
18.3.2. A katolikusok részvétele a politikai életben	506
18.3.2.1. Mi tette a hit és a politika viszonyát problematikussá?	507
18.3.2.2. Van-e joga a hitnek a politika irányítására?	509
18.3.2.3. Meddig terjed a hit beleszólása a politikai életbe?	512
18.3.3. A tulajdonjog szerepe a társadalmi életben	515
18.3.4. Az állam szerepe a közéletben	517
18.3.5. Az egyén és a társadalom, illetve az állam démonizálódása	519
18.4. Befejezés	523
Függelék: A hívő ember részvétele a politikában – alapelvek	526
19. A TOMISTA ÁLLAMESZME ÉS AKTUALITÁSA	528
19.1. Bevezetés	528
19.2. Az Újszövetségi Szentírás szemlélete az állam és az egyház viszonyáról	530

19.3. Szent Tamás állameszméje, különös tekintettel Horváth Sándor O.P. értelmezésére	533
19.3.1. Néhány előzetes megjegyzés az állam eredetéről és az államhatalom természetéről	534
19.3.2. Az állam létezéshez való joga és erkölcsi személy volta	539
19.3.3. Az állami cél társadalomszervező ereje és határai	546
19.3.4. Az állam elemei: nép, nemzet	549
19.3.5. Az állami önrendelkezés és határai	551
19.4. Záró következtetések	565
20. VALLÁSOK, ÁLLAM ÉS AZ EGYHÁZ VISZONYA – KATOLIKUS SZEMMEL	570
20.1. Bevezetés	570
20.2. A vallási jelenség katolikus szemmel	573
20.2.1. A vallás fogalma a katolikus keresztény világnézetben	576
20.3. Az államiság katolikus szemmel	578
20.3.1. A vallásos hit és a közélet viszonya	580
20.4. A katolikus egyház és a vallásszabadság joga	585
20.4.1. Néhány antropológiai megfontolás	585
20.4.2. A katolikus egyház tanítása a vallásszabadságról és annak jogáról	587
20.4.3. A vallásszabadság fogalma	589
20.4.3.1. A vallásszabadság tartalma	590
20.4.3.2. A vallásszabadság alanya	591
20.4.3.3. A vallásszabadság határai	592
20.4.3.4. A vallásszabadság jogának alapja	593
20.4.4. A vallásszabadság joga mint az egyház és a politikai közösségek közti kapcsolatok alapja	594
20.4.5. A vallásszabadság és jogrend kapcsolata a katolikus egyházban: A katolikus egyház szabadságának záloga: jogrendjének elsődleges jogrend jellege	597
20.5. Az állam, a vallások és a katolikus egyház viszonya	598
20.6. Befejezés	602
III. EGYES ALAPVETŐ KÖTELESSÉGEK ÉS JOGOK	605
Előzetes megjegyzések	605
21. A VALLÁSSZABADSÁG JOGA ÉS KÖTELESSÉGE A KATOLIKUS EGYHÁZ FELFOGÁSÁBAN ÉS JOGRENDJÉBEN	608
21.1. Bevezetés	608
21.2. Néhány antropológiai megfontolás	610
21.3. A katolikus egyház tanítása a vallásszabadságról, illetve a szabadságot védő jogról	613

21.3.1. A vallásszabadság fogalma	614
21.3.2. A vallásszabadság tartalma	615
21.3.3. A vallásszabadság alanya	616
21.3.4. A vallásszabadság határai	617
21.3.5. A vallásszabadság jogának alapja	618
21.3.6. A vallásszabadság joga, mint az egyház és a politikai közösségek közti kapcsolatok alapja	620
21.4. A vallásszabadság követelményeinek jogrendezése a Katolikus Egyházban	622
21.4.1. A katolikus egyház szabadságának záloga: jogrendjének elsődleges jogrend jellege és állami elismerése	623
21.4.2. A megkereszteletlen személyek jogi helyzete a kánonjogban	624
21.4.3. A nem katolikus megkereszteltek jogállása a katolikus kánonjogban	626
21.4.4. A katolikus hívek jogállása a kánonjogban	627
21.4.4.1. Azok, akik felnőtt korban veszik fel a keresztséget	627
21.4.4.2. Azok, akik gyermekként részesültek a keresztségben	628
21.4.4.3. Mikor beszélhetünk a katolikus egyházban történt kereszteletről?	629
21.4.4.4. Mikor beszélhetünk a keresztség után a katolikus egyházba történő felvételtől?	631
21.4.4.5. Mikor beszélhetünk a katolikus egyház elhagyásáról?	632
21.4.4.6. A katolikus szülők, az állam és az egyház vonatkozó jogai és kötelezettségei	633
21.5. Befejezés	635
22. MEGFONTOLÁSOK AZ ENGEDELMESSÉG ÉS A PARANCSOLÁS ERÉNYÉRŐL	638
22.1. Bevezetés	638
22.2. Az engedelmesség erénye és helye az erények között	640
22.2.1. Az engedelmességgel rokon erények	647
22.2.2. Engedelmesség és szabadság viszonya	648
22.2.3 Az engedelmességre nevelés	650
22.2.3.1. Általában	650
22.3. Az engedelmesség és a lelkiismereti szabadság problémája	652
22.4. Befejezés	656
23. MEGFONTOLÁSOK AZ IGAZMONDÁS ERÉNYÉRŐL (Etikai megvilágításban)	658
23.1. Bevezetés	658
23.2. Az őszinteség és a hazugság határa	661
23.2.1. Rövid történelmi áttekintés	661
23.2.2. Az igazlelkűség és az igazmondás erénye	667
23.3. A hazugság és fajtái	669
23.3.1. A hazugság erkölcsi beszámítása	670
23.3.1.1. Az igazság elrejtése, disszimulációja	670

23.3.1.2. A hírnév és a becsület fogalma	671
23.3.2. A megszólás és a rágalom	672
23.3.3. A vakmerő ítélkezés (iudicium temerarium)	675
23.3.4. A becsmérés (gyalázkodás)	676
23.4. A titoktartás kötelezettsége	677
23.5. Az őszinteség a társadalmi élet különböző területein	680
23.6. Befejezés	682
24. A JÓHÍR ÉS MAGÁNSZFÉRA VÉDELME NEK JOGA ÉS A BOTRÁNY OKOZÁS	684
24.1. Bevezetés	684
24.2. A jóhír és magánszféra védelmének joga	684
24.3. A botrány fogalma. Etikai és kánonjogi megítélése	687
24.3.1. A botrány fogalma	688
24.4. Befejezés	692
25. A HÁZASTÁRSI SZERELEM ÉS A HÁZAS ÉLETÁLLAPOT SZABAD MEGVÁLASZTÁSA	693
25.1. Bevezetés	693
25.2. Az emberi szexualitás kérdése	693
25.3. A házastársi szerelem mibenléte	696
25.4. A házasság életállapot szabad megválasztása	703
25.4.1. A szabad, vagyis lelkiismeret szerinti házasságkötés jogi biztosítékai általában	703
25.4.2. A szabad, vagyis lelkiismeret szerinti házasságkötés jogi biztosítékai sajátosan	705
25.4.2.1. A házassági beleegyezés szabadsága hiányának különböző formái	706
25.5. Befejezés	707
26. A CSALÁD MIVOLTA ÉS RENDELTETÉSE A KATOLIKUS VILÁGNÉZETBEN	709
26.1. Bevezetés	709
26.2. A házasságra és a családra vonatkozó történelmi háttér és társadalmi helyzetkép és értékelése	710
26.3. A család fogalma katolikus szemmel	715
26.3.1. A család helye a társadalom és az Egyház életében	718
26.4. A családjog fogalma általában	724
26.5. A családra vonatkozó egyházi törvényhozás	725
26.5.1. A család mint önálló, sajátos identitással rendelkező társadalmi egység	725
26.5.2. A házastársak közti kapcsolatra vonatkozó előírások	728
26.5.3. A szülők és a gyermekek közti kapcsolat	732
26.6. Az államok és a család jogai (a házasság tisztán polgári hatásai)	738
26.7. Befejezés	738

IV. A JOGREND MIVOLTA ÉS RENDELTETÉSE	743
Előzetes megjegyzések	743
27. A JOGREND TERMÉSZETJOGI SZEMLÉLETÉNEK IDŐTÁLLÓSÁGA	744
27.1. Bevezetés	744
27.2. A jogrenddel összefüggő világnézeti problémák	746
27.3. A jog fogalma	749
27.3.1. A jog és az igazságosság viszonya	749
27.3.2. A jog és a törvény viszonya	751
27.3.3. A jog és a hatalom viszonya	752
27.4. Az emberi természet fogalma	754
27.5. A természetjog fogalma és viszonya más normarendszerekhez	758
27.5.1. A természetjog viszonya a tapasztalati joghoz	759
27.5.2. A természetjog viszonya az erkölcsi rendhez	765
27.5.3. A természetjog viszonya az örök törvényhez	767
27.6. A természetjog mivolta	768
27.7. A természetjog tartalma	771
27.8. Befejezés: A természetjog elmélet sajátossága, aktualitása	773
28. A TERMÉSZETJOG TARTALMI MEGISMERÉSE	776
28.1. Az emberi megismerés dinamikája és hermeneutikája	777
28.2. A természetjogi normák megismerése és tartalmi meghatározása	780
28.3. A természetjog és a kinyilatkoztatás viszonya	782
28.4. A természetjog viszonya más normarendszerekhez	784
28.4.1. A természetjog viszonya a tapasztalati joghoz	784
28.4.2. A természetjog viszonya az erkölcsi rendhez	788
28.4.3. A természetjog viszonya az örök törvényhez	790
28.5. A természetjog teológiai értéke	791
28.5.1. A kegyelem a természetre épít	791
28.5.2. A természetjog, mint az egyházi jog egyik forrása	792
28.5.3. A természetjog és az Egyház szociális tanítása	793
28.6. Befejezés	793
29. A TERMÉSZETJOG TARTALMA HORVÁTH SÁNDOR O.P. FELFOGÁSÁBAN	795
29.1. Az egyén létjoga	797
29.2. Közösségek (állam alatti társadalmi alakulatok) létjoga	804
29.2.1. A család létjoga	811
29.2.2. A haza létjoga	813
29.3. Az állam létjoga	817
29.3.1. A társadalomszemléleti alapfogalmak megvilágítása (Fizikai analógiák)	817
29.3.2. Az állam létjoga, lényege és személyi mivolta	819

29.3.3. Az állami cél szervező ereje és a szervezés korlátai	823
29.3.4. Az állam elemei: nép, nemzet	824
29.3.5. Az állami önrendelkezés	825
29.4. Az Egyház létjoga	830
29.5. Befejezés	831
FÜGGELÉK	833
1. Horváth Sándor O.P. természetjogot tárgyaló műveinek katalógusa keletkezési sorrendben	833
2. Alapvető (kodifikált) természet jogi normák Horváth Sándor O.P. szerint	833

AJÁNLÁS

A jog magában foglalja egyfelől az isteni jog emberi természetből fakadó követését, és az ennek nyomán kialakult normatív szokásokat. Mindez a társadalmon belüli kapcsolatok és viszonyok bővülése, specializálódása és intézményesülésének a következtében válik hierarchikusan rendezett írott jogszabályok által irányítottá. A jog rendeződésének egyik jellegzetessége, hogy az egyedi esetre született jogi normák helyébe a jog és az adott jogrendszer általánosan alkalmazható elvei és szabályai lépnek. A jogalkotó, az egyedi jogi normák elemzésével axiómarendszerbe illeszti a meghatározott körülmények, valamint résztvevők tevékenységét és viszonyát szabályozó új jogi normát. Az egyes jogrendek számos – az emberi közösség működésének lényegileg kötődő – jelenséget igyekeznek vizsgálni és a releváns jelenségeket adekvát módon, saját rendszerükön belül kezelni. Ezen kérdések közé tartozik hagyományosan a konkrét emberi közösség szervezeti felépítése és irányítása; a béke és a rend biztosítása, illetve az azzal összefüggő szankciók rendszerének a kialakítása; valamint a személyek közötti kapcsolatok normatív szabályozása, különös tekintettel a tulajdonra, a szerződésekre és általában a gazdasági kérdésekre. A felsorolt területek szabályozásának jellegzetességei mindig szorosan kötődtek az adott korban, földrajzi helyen és kultúrában uralkodó jogszemlélethez, legyen az akár természetjogi, akár pozitivistá alaphoz kiinduló. A jogrendszerek történetének vizsgálata alapján nyilvánvaló, hogy nem tagadható a jognak az erkölchöz történő valamilyen szintű kötődése, amelybe beletartozik az igazságosság, az emberi méltóság, a szabadság és a hűség emberi közösségen belüli értéke. A jogtudomány műveléséhez tehát elengedhetetlen a meghatározott jogrendszer jogelméleti és jogfilozófiai alapelveinek és a konkrét jogi normák mindezekhez való viszonyának ismerete.

A kánonjognak – mint az Egyház önálló belső szakrális jogrendjének – megértéséhez, és az egyes jogágaiban felmerülő elméleti és gyakorlati kérdések adekvát megoldásához, éppen ezért elengedhetetlen az egyházjogon belüli jogfilozófiai elvek megismerése. Nyilvánvaló, hogy az Egyház doktrinális és disziplináris egysége alapján minderre csak a belső teológiai tartalommal való szoros kapcsolat szem előtt tartásával van lehetőség. A kánonjogi rendszer egyes elemeit így csakis az Egyház céljának, azaz a lelkek üdvössége előmozdításának a tükrében lehet helyesen értelmezni.

A fentiek tükrében sajátos, és egyben megkerülhetetlen szerepe van a működő jogrendszerek, ill. az állam- és jogtudomány alapelveinek megértésében és részletes kifejtésében az ún. jog- és állambölcseletnek. Ezt a feladatot kívánja a tomista jogbölcselet szempontjából teljesíteni Dr. Kuminetz Géza, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem fakultási jogú Kánonjogi Intézetének a professzora, aki jelenleg ugyanezen Egyetem Hittudományi Karának a dékánja. Számos korábbi, a kánonjog egyes ágait – elsősorban a szentségi jog területét – tárgyaló munkája után, a jelen kötetben a tomista jog- és állam-

bölcselettel kapcsolatos reflexióit összegzi. Ismert, hogy Magyarországon – mint a régióban általánosan – a természetjog bemutatása és az annak alapján történő jogi érvelés évtizedeken keresztül mesterségesen kimaradt az állam- és jogtudományok műveléséből. Az is látható, hogy az elmúlt másfél évtizedben, a tisztán jogpozitivistá állásponttal szemben, egyre inkább helyet kap a természetjogi érvelés, szerte a világon, amely mostanra már érezhető hatással van nemcsak az elméleti tudományos életre, hanem a jogalkotásra és jogalkalmazásra is. A jogpozitivismus 19. századi általános elterjedése előtti időszakot vizsgálva karakterisztikusan jelenik meg előttünk Aquinói Szent Tamás vagy éppen Francisco Suarez gondolatainak a meghatározó befolyása a jogról és az államról kialakított tudományos elméletekre, valamint azok teoretikus megalapozására, nem utolsósorban pedig mindennek az oktatására. Kuminetz professzor kifejezetten utal Horváth Sándor domonkos rendi professzorra, akinek neotomista kérdésfeltevése, művei, továbbá az azokon belül elemzett kérdések szellemi horizontja, alapvetően motiválta a jelen mű megszületését.

A 21. század egyedi körülményei között, amikor a klasszikus kategóriák kikopnak az egyes tudományok műveléséből, beleértve a jogra és az államra vonatkozó adekvát kérdések megfogalmazását és az elnyert válaszok megfelelő mérlegelését és osztályozását is; a tomista bölcselet alkalmazása – amely alapvető szerepének megtartása mindmáig kötelező előírásként szerepel a hivatalos egyházi dokumentumokban a teológiai képzés keretében oktatott filozófiai tárgyak tekintetében – stabil és letisztult eligazítást tud nyújtani az emberi együttélést szabályozó jogrend és a tőle elválaszthatatlan erkölcsi magatartás tekintetében.

Kuminetz Géza új kötetének, amely a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Kánonjogi Intézetének sorozatában lát napvilágot, mindenképpen erénye, hogy a Szerző a tomista jog- és állambölcselet területén megszületett gondolatait és tanulmányait egymáshoz kapcsolva, egy rendszerbe illesztve, gazdag áttekintést ad egy olyan szemléletmódról, amely egységében tud viszonyulni az Isten és ember – ember és ember kapcsolatrendszeréhez, így kellő megalapozást képes nyújtani, nemcsak a kánonjog szakrális jogrendje filozófiai alapjaihoz, hanem általánosságban az ember sajátos evilági küldetéséhez, amely minden kétség nélkül az Isten által adott üdvösségre irányul.

Szuromi Szabolcs DSc.

ELŐSZÓ

Ezek a tanulmányok egyrészt személyes érdeklődésből, másrészt különböző felkérésekből, konferencia-előadásokból születtek. Személyes érdeklődésből annyiban, hogy doktori disszertációmnak is ez volt a témája,¹ s az ilyen irányú érdeklődésem azóta sem csillapodott. A disszertáció témájának kifejtése két, számomra jelentős emberrel való találkozást jelentett, amiért ma is nagy köszönettel és hálával tartozom. Erdő Péter professzor úr volt a témavezetőm, aki, bár azt szeretete volna, hogy mielőbb fogjak bele a tételes kánonjog tanulmányozásába, mégis, örömmel vette témaválasztásomat, s azt mondta, hogy egy ilyen téma igen jó alap lesz a későbbiekben a tételes jog helyes értelmének kutatásához. A másik ember, maga a dolgozat témájának szellemi atyja, Horváth Sándor O.P., akinek felfogásmódja, módszere nagyon megragadott; akinek viszonylag rövid jogbölcseleti hagyatéka mégis igen koncentrált anyag, valóban, ez a természetjog-tan olyan, mint ahogy Reginaldo Pizzorni nevezi a szenttamási természetjog-tant, hogy az egyfajta fény, amelynek sugarában meglátjuk a valóságot, ahogy az a maga sajátos viszonyaiban feltárul az ember szellemi tekintete előtt. A tomista természetjog olyan, mint ami talaj és gyökérzet a tételes jog számára.

Ezért a kötetet a nagy magyar neotomista gondolkodó, jog és társadalombölcselető, Horváth Sándor O.P. (1884–1956) emlékének ajánljuk, aki 130 éve született. Ezek a tanulmányok óhatatlanul magukon viselik szellemének bélyegét, mivel írjuk tőle – írásain keresztül – különös indítást, inspirációt kapott a jog- és állambölcselet műveléséhez.

Mire akkorára bővült az anyag, szabadon választható kurzust is hirdettem *Egy tomista jog- és állambölcselet vázlat*a címmel a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Kánonjogi Posztgraduális Intézetében. Bár az anyag tovább bővül – a közeljövőben szeretném kiadni a második kötetet is –, de most már mennyiségében és minőségében is olyannak ítélem, hogy kiadásra alkalmas. Így nemcsak hallgatóim ismerkedhetnek a tomista jog- és állambölcseleti felfogásmóddal, módszerrel, elvekkkel, hanem minden érdeklődő olvasó is.² A tomista felfogás alapvetően természetjoginak nevezhető, ám ebben a felfogásban

¹ A dolgozat pontos címe: *A jogrend filozófiai megalapozása Horváth Sándor O.P. műveiben*, Pázmány Péter Római katolikus Hittudományi Akadémia, 1989.

² Szerencsére ma már ismét komoly oktató- és kutatómunkát mutathatnak fel hazai jogbölcseletőink, – részben rehabilitálva a 20. század első felének nagy alkotásait, illetve magyarul is olvashatók neves szerzők művei. Vö. FRIVALDSZKY, J. (szerk.), *A jogi gondolkodás mérföldkövei a kezdetektől a XIX. század végéig*, Budapest 2013; FRIVALDSZKY, J., *A jogfilozófia alapvető kérdései és elemei*, Budapest 2011; FRIVALDSZKY, J., *Klasszikus természetjog és jogfilozófia*, Budapest 2007; FRIVALDSZKY, J., *Természetjog. Eszmetörténet*, Budapest 2001; FRIVALDSZKY, J. (szerk.), *Természetjog. Szöveggyűjtemény*, Budapest 2006; FRIVALDSZKY, J., *Természetjog és emberi jogok*, Budapest 2010; HERVADA, J., *Kritikai bevezetés a természetjogba*, Budapest 2004; STRAUSS, L., *Természetjog és történelem*, Budapest 1999; MOÓR, Gy., *Jogfilozófia* (jegyezte: Püski Sándor), Budapest 1994; PÉTERI, Z., *Természetjog – államtudomány. Eszmetörténeti, rendszer- és módszertani alapok*,

a tételes jog nem ellentéte, hanem szükségszerű kifejeződése annak. Ezért a tomista bölcséletben nincs úgy kiélezve a természetjog és a tételes jog problémája, mint az volt a világi jogbölcseleti iskolák és követőik között.³ A globalizáció, s a nemzetek, államok közötti kapcsolatok ismét rávilágítanak az egyetemes értékek és azok kellő erkölcsi, valamint jogi védelmére, közvetetten a természetjogi (humán) alapokra.⁴

Az egyház belső joga, vagyis a kánonjog is nagyban támaszkodik a tomista bölcsélet alapelveire, gondoljunk csak a természetjog előírásaira. A téma gyakorlatilag felöleli azt a bölcséleti anyagot, amelyet a katolikus egyház társadalmi tanításának is neveznek. A katolikus Egyház társadalmi tanítása pedig igen komoly eszköze az egyház missziós parancsának, lelkipásztori tevékenységének, és pedig azért, mert rámutat arra, hogy a kereszténység mindig igen komolyan vette evilági feladatait is.⁵

Nem tankönyvről, nem is kézikönyvről, hanem tanulmánykötetről van szó, ami azt jelenti, hogy a megjelölt témakörön belül bizonyos kérdéseket tárgyalnak az egyes tanulmányok, melyek próbálják lefedni az egész problémakört.⁶ Nem kínál e munka átfogó elméletet sem, bár úgy véljük, hogy egységes szemléletmód alapján készült, amit sejtet a tanulmányok egyfajta logika szerinti csoportosítása. A kötet ezért folyamatosan is olvasható, de külön, tetszőleges sorrendben is, mivel az egyes tanulmányok önmagukban is érthetőek, ezért maradtak benne a végleges szövegben az előforduló ismétlések. Négy nagy rendező elv köré csoportosítottuk az elkészült tanulmányokat, melyek többé-kevésbé egymásra épülnek:

Budapest 2005; SZABÓ, M., *Jogbölcseleti előadások* (Prudentia Iuris 11), Miskolc 1998; SZABÓ, M. (szerk.), *Natura iuris. Természetjogtan, jogpozitivizmus, magyar jogelmélet* (Prudentia Iuris 17), Miskolc 2002; SZABÓ, M. (szerk.), *Fejezetek a jogbölcseleti gondolkodás történetéből* (Prudentia Iuris 12), Miskolc 2004; SZABAD-FALVI, J. (szerk.), SZABÓ, J., *A jogbölcselet vonzásában. Válogatott tanulmányok* (Prudentia Iuris 13), Miskolc 1999, VARGA, Cs. (szerk.), *Jog és filozófia. Antológia a XX. század jogi gondolkodása köréből*, Budapest 2001; LOSONCZY, I., *Jogfilozófiai előadások vázlata*, in VARGA, Cs. (szerk.), *Jogfilozófiák*, Budapest 2002; AQUINÓI SZENT TAMÁS, *A Summa theologiae kérdései a jogról*, in VARGA, Cs. (szerk.), *Jogfilozófiák*, Budapest 2011; HORVÁTH, S., *A természetjogról*, in VARGA, Cs. (szerk.), *Jogfilozófiák*, Budapest 2012; VISEGRÁDY, A., *Jog- és állambölcselet*, Budapest–Pécs 2002; COING, H., *A jogfilozófia alapjai*, Budapest 1996.

³ Vö. SZILÁGYI, P., *A természetjogtan és a jogpozitivizmus lehetőségei és korlátai napjainkban*, in SZABÓ, M. (szerk.), *Natura iuris. Természetjogtan, jogpozitivizmus, magyar jogelmélet* (Prudentia Iuris 17), Miskolc 2002, 43–58; SAMU, M., *A természetjog és a jogpozitivizmus örök dilemmájának föloldása a modern jogelmélet és a demokratikus jogpolitika értékorientációja által*, in SZABÓ, M. (szerk.), *Natura iuris. Természetjogtan, jogpozitivizmus, magyar jogelmélet* (Prudentia Iuris 17), Miskolc 2002, 133–142.

⁴ Vö. DE BERTOLIS, O., *Globalizzazione, pluralismo e ordinamenti giuridici: verso un nuovo giusnaturalismo?*, in *Periodica* 96 (2006), 365–389.

⁵ Vö. GROCHOLEWSKI, Z., *La legge naturale nella dottrina della Chiesa*, in *Ius Ecclesiae* 20 (2008), 31–54., illetve a NEMZETKÖZI TEOLÓGIAI BIZOTTSÁG, *Alla ricerca di un'etica universale: nuovo sguardo sulla legge naturale*, http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/cti_documents/rc_con_cfaith_doc_20090520_legge-naturale_it.html (2013. 06. 23.).

⁶ Tudomásunk szerint Magyarországon a skolasztika művelői (főleg egyházi fakultások oktatói és kutatói) a 20. század második felétől napjainkig nem foglalkoztak e tárgykörrel ilyen átfogó módon, illetve Boda László erkölcs-teológus professzor munkája az egyedüli szisztematikus reflexió, amely a természetjogot a maga etikai horizontjában szemléli. Vö. BODA, L., *Természetjog, erkölcs, humánium. A jogbölcselet etikai látóhatára*, Budapest 2001.

1. A jogrend megalapozása és a vele kapcsolatos világnézeti problémák: ide helyeztük az alábbi munkákat: a kereszténység – pogányság – katolikus szemmel; a világnézet – bölcsélet, keresztény világnézet – keresztény bölcsélet és tomista filozófia; az emberi méltóság; a szabad akarat; a lelkiismeret; a három normatív rend és kapcsolatuk; az erények és hősiesség gyakorlásuk; a bűn, büntetés, bűncselekmény, illetve a bűn és bűnbocsánat; a halálbüntetés; az emberi cselekedetek és bűnök erkölcsi beszámítása; a hatalom és tekintély mivolta és rendeltetése – katolikus szemmel címmel megjelölt témákat.

2. Az erkölcsi és a jogrend alkotásának, illetve érvényesítésének tényezői közé soroltuk az alábbiakat: élethivatások; a pedagógus hivatás; a papi és lelkipásztori hivatás; a jogászi és államférfiúi hivatás; a hívő polgár részvétele a közéletben; a tomista állameszme aktualitása; a vallások, államok, egyház című munkákat.

3. Egyes alapvető kötelességek és jogok cím alá rendeztük az alábbi tanulmányokat: a vallásszabadság joga és kötelessége; az engedelmesség erénye; az igazmondás erénye, mint a felelős megnyilatkozás feltétele; a jóhír és az intimszféra védelme; a házasság méltósága; a család katolikus szemmel – témájú munkákat.

4. A jogrend mivolta és rendeltetése rendező elv alá kerültek az alábbi munkák: a jogrend természetjogi szemléletének időtállósága; a természetjog megismerése; a természetjog tartalma; a természetjog teológiai értéke című tanulmányok.

Mivel zömében korábban már megjelent tanulmányok adják e kötet bázisát, melyek mint a mozaik kockái, kezdik kiadni a kép, vagyis a jog- és állambölcséleti problémakör egészének sziluettjét, óhatatlanok az ismétlések, vagy ugyanazon problémának más kontextusba állítása. Ezért sem folyamodtam a szöveget rövidítő utalás eszközéhez. Az előforduló ismétlések így a jobb megértést, illetve az egyes tanulmányok önálló olvasását szolgálják.

A tervezett második kötet is ezt a tematikát fogja követni, várhatóan az alábbi témák kifejtésével:

1. A jogrend megalapozása és a vele kapcsolatos világnézeti problémák: az erkölcs és a jog kapcsolata; a jogi és az erkölcsi kötelesség; a kultúra, a nevelés és a jogrend; a technika, a gazdaság és a civilizáció; a cselekedet jogi beszámíthatósága; a cselekedet erkölcsi beszámítása és az ún. erkölcsi rendszerek; a cselekedet büntetőjogi beszámíthatósága; az egyéni és a közjó fogalma; a kormányzati hatalom mivolta és rendeltetése; a jogászi módszer; a jog és segédtudományai.

2. Az erkölcsi és a jogrend alkotásának, illetve érvényesítésének tényezői: a szülői hivatás; a jogrendezés lelke: az igazságosság.

3. Egyes alapvető kötelességek és jogok: az alapvető jogokról és kötelességekről általában; az emberi élet és méltóság védelme (abortusz, eutanázia, öngyilkosság); a tulajdonjog; a pénz bölcsellete; a munka és a sztrájk joga; a háború és a béke joga.

A két kötet anyaga így – meglátásunk szerint – nagy vonalakban feltérképezi a tomista jog- és állambölcsélet főbb témáit, felveti fő kérdéseit és meg is válaszolja azokat.

A tomista jog- és állambölcsélet igen szoros kapcsolatban van az etikával. Ezért is vannak e kötetben szép számmal erkölcsbölcséleti munkák is; oly annyira szoros a két normatív rend közti kapcsolata, hogy a jog inkább csak védi és kibontakoztatja az erkölcsi elveket, szabályokat. Sőt, azt kell mondanunk, hogy magának a jognak is megvan

a maga etikai alapja, ami nélkül a jog elfajul, s a hatalom elnyomó eszközévé válik. A tomista felfogás nagy figyelmet szentel azoknak a tényezőknek, melyek ép és harmonikus működése eredményezi a nagykorú (személyiségében érett) és ezért a jogot értelmesen alkotó és követő embert.

Ami pedig a forrásokat illeti, régi és új szerzőkre és forrásokra egyaránt utalunk, sőt, mintha szándékosan gazdagabban igyekeztünk volna dokumentálni a múlt század első fele szerzőinek munkáit, mutatva azt, hogy milyen szerves látás jellemezte őket. Nagy előítélet jele, ha valaki csak azért nem olvas el egy munkát, mert sok benne a régi szerzőre való utalás. Próbáltam e régi gondolatokat úgy bemutatni, hogy megállapításaik szinte megelőzték a ma sokat, hogy ne mondjuk, kizárólagosan emlegetett II. Vatikáni Zsinatot. Régiektől és újaktól is csak az igazat kell felkutatnunk és magunkévá tennünk, de ehhez minden forrást, régit és újat egyaránt, alaposan át kell tanulmányoznunk; ezzel mindenképp adóssai vagyunk a tudománynak, közelebbről a tárgyilagosságra törekvés posztulátumának.

Reméljük, hogy a jelen és a tervezett kötet kellően bemutatja a tomista társadalombölcseletet, s egyrészt számos félreértést tisztáz a jog- és állambölcseletet különböző szellemi műhelyekben művelők és a tomista gondolkodók között, másrészt pedig hozzájárul a jogbölcseleti tudományos problématudat árnyalásához, az igazi dialógushoz.⁷

E munkám bevezetőjében is emlékeztetek arra, hogy első kísérletemről van szó, melyben próbálok felölelni és egységes horizontba állítani a tomista jog és állambölcselet szerteágazó kérdéseit, valamint lehetséges válaszait. Ezért is leszek nagyon hálás minden érdemi észrevételért, jó tanácsért, nem számít, honnan érkezik.

Végül külön hálás köszönetemet fejezem ki Szuromi Szabolcs Anzelm O.Praem professzor úrnak, a Kánonjogi Posztgraduális Intézet elnökének és a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Rektorának, aki hathatósan támogatta a kötet intézeti sorozatban (Manualia) való megjelentetését.

Budapest, 2013. Krisztus Király ünnepén

Kuminetz Géza

⁷ Itt hivatkozunk az *acatholica semper leguntur a catholicis* és a *catholica generatim non leguntur ab acatholicis* elvekre, illetve Szabadfalvi József megjegyzésére, aki szerint a múlt század első felében kevés hajlandóság volt a neokantiánus és a neoszkolasztikus tábor között az érdemi reflexióra, valódi párbeszédre. Vö. SZABADFALVY, J., *Természetjog és pozitívizmus: Széljegyzetek egy örökzöld vita két világháború közötti hazai jogbölcseleti irodalmához*, in SZABÓ, M. (szerk.), *Natura Iuris. Természetjogtan, jogpozitívizmus, magyar jogelmélet* (Prudentia Iuris 17), Miskolc 2002, 29.